

УДК 111.1 (09)

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2024.57.5>

РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ТА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА У ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГУМАНІТАРНОЇ БЕЗПЕКИ: СТРАТЕГІЇ ТА ВИКЛИКИ

Ігор Синьогуб

*Черкаський державний технологічний університет,
кафедра філософських і політичних наук
бульвар Шевченка, 460, 18000, м. Черкаси, Україна*

У статті визнається роль міжнародних неурядових організацій у забезпеченні гуманітарної безпеки, оскільки вони сприяють розвитку та забезпеченню соціальних і гуманітарних прав людини. На сучасному етапі розвитку цивілізації міжнародні неурядові організації (далі – НУО) відіграють все більшу роль у формуванні орієнтирів національної політики у сфері гуманітарної безпеки для досягнення мети імплементації світових стандартів прав людини. Метою нашого дослідження є визначення ролі суб'єктів громадянського суспільства та міжнародних організацій у соціально-політичному прогнозуванні зміцнення гуманітарної безпеки країни. Для України фундаментальні, системні соціально-економічні та гуманітарні проблеми ще більше загострюються в контексті суспільної недовіри до реформ, що призводить до стагнації механізмів самоорганізації, автономії та, зрештою, саморозвитку до адекватного рівня значення для суспільства в цілому. Розкрито специфіку дослідження МНУО в умовах глобалізації гуманітарного простору. Участь суб'єктів громадянського суспільства забезпечує сприяння політико-правових рішень у сфері гуманітарної безпеки, більш комплексній реалізації останньої населенням. І навпаки, відмова від спілкування з громадськістю в цілому та виключення її з розробки політики може перетворити громадянське суспільство на заміну уряду та зменшити готовність людей виконувати рішення, пов'язані з урядом. Значний вплив громадських організацій на формування та забезпечення гуманітарної безпеки пояснюється вимогами сучасних міжнародних подій та результатами практичної діяльності громадських організацій та їх високою активністю в політичному та суспільному житті. Розкрито функції, форми та діяльність неурядових організацій як суб'єктів громадянського суспільства. Українці мають високий професійний та науковий потенціал, глибокі знання соціальних, політичних та економічних проблем сучасної України, досвід міжнародних обмінів та знайомство з методами вирішення проблем світових демократій.

Ключові слова: гуманітарна безпека, національна безпека, неурядові організації, міжнародні неурядові організації, громадянське суспільство.

Постановка проблеми. На сучасному етапі цивілізаційного розвитку все більшу роль у формуванні орієнтирів національної політики у сфері гуманітарної безпеки для досягнення мети реалізації світових стандартів прав людини відіграють міжнародні неурядові організації (далі – НУО). Розвиток, соціальний добробут, соціальна злагода, культурний і духовний розвиток, заснований на повазі до людської гідності та різноманітності. Тому розвинуті країни виходять з розуміння того, що належний стан гуманітарної безпеки є головним фактором досягнення високого рівня життя людей, визначає конкурентоспроможність країни у світі та залежить від ефективності взаємодії держав. Інститути громадянського суспільства та громадяни, використовуючи потенціал НУО, прагнуть налагодити співпрацю з недержавним сектором та міжнародним співтовариством. Для України загострилися фундаментальні та системні соціально-економічні та гуманітарні проблеми

в контексті суспільної недовіри до реформ, що призвело до стагнації механізмів самоорганізації, самоврядування та зрештою саморозвитку до належного рівня.

Метою дослідження є визначення ролі акторів громадянського суспільства та міжнародних організацій у соціально-політичному прогнозуванні для зміцнення гуманітарної безпеки держави.

Аналіз досліджень та публікацій. Однією з особливостей сьогодення є зростання уваги наукової спільноти до МНУО у контексті їх впливу на процеси суспільного розвитку і безпеки. Серед науковців, які зробили значний внесок в дослідження цього питання варто згадати: Дж. А. Пола [10], О. Корнієвського [5], В. Іванову [1], К. Резворович [9], О. Кікінеджи, О. Кізь [3], О. Неймарк [6] та інші.

Водночас, незважаючи на численні наукові праці, роботи експертів та аналітиків, доводиться констатувати відсутність комплексного дослідження ролі МНУО в забезпеченні соціогуманітарної безпеки та їх впливу на процеси соціогуманітарного розвитку в глобальному, регіональному, національному вимірах.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні ми є свідками появи глобальних політичних мереж і сучасних форм політичної організації. Поява нових технологій відкрила можливість «віддаленої дії». Характеристики дистанційних дій мають значний вплив на характер політичних процесів. Дії на глобальному рівні мають негайні локальні наслідки і навпаки. Як наслідок, розмивається межа між внутрішньою та міжнародною політикою, регіональними та позарегіональними факторами. Як наслідок, створюються нові рівні політико-правового регулювання, а політична сфера вже багато в чому не співпадає зі сферою кордонів. Виникає складна, багаторівнева інституційна архітектура глобального управління, в яку органічно вбудовується глобальне громадянське суспільство.

Відбувається реструктуризація трикутника «держава-корпорація-суспільство». Виникають питання про те, хто має бути на першому місці, кому належить управлінська першість, хто може регулювати розширення публічно-правових інститутів і контролювати відносини між усіма учасниками політичної системи. Відбувається відхід від ієрархічних форм управління до складних мережевих форм політичної комунікації за участю держави, організацій громадянського суспільства, економічних суб'єктів, великих міст, муніципалітетів і рухів.

У сучасних академічних дослідженнях існує два основних підходи до розуміння природи громадянського суспільства. Згідно з першим підходом, громадянське суспільство розглядається як певна соціальна універсалія і сукупність суспільних відносин, опозиційних до держави, тобто все, що не є державою. Другий підхід розглядає громадянське суспільство як особливий феномен, специфічну форму існування в розвиненому демократичному суспільстві, поява якого пов'язана з формуванням громадян з власними свободами, правами та обов'язками. Сьогодні громадянське суспільство визначається насамперед як система незалежних громадянських структур і міжособистісних відносин, що забезпечують сприятливі умови для розвитку та самореалізації індивідів і певних соціальних груп у політичній, соціальній, правовій, економічній, культурній та інших сферах суспільного життя. Це також група активних індивідів з високим рівнем громадянської активності та розвиненими людськими якостями (моральність, повага до інших, почуття відповідальності та прагнення до саморозвитку), здатних адекватно захищати власні інтереси.

Не слід забувати, що саме громадянське суспільство позитивно впливає на розвиток правової держави. Там, де незалежне від держави суспільство має засоби та санкції для стимулювання та примусу індивідів до дотримання загальноприйнятих моральних норм, там може існувати відповідне верховенство права. Таку роль можуть відігравати інститути

громадянського суспільства (сім'я, релігійні організації, соціальні групи, добровільні асоціації та профспілки). Кант проаналізував це явище, яке він назвав «моральною автономією» (Кант, 2004).

Відносини між державними та недержавними (громадськими) інституціями мають будуватися на принципах взаємодії та відкритості. В результаті взаємодії та взаємообмежувальної діяльності формується і зміцнюється нова інституційна якість, досягається баланс між індивідуальними, суспільними та державними інтересами, забезпечується достатньо високий рівень прозорості та відсутня загроза правам і свободам людини, універсальним фундаментальним інтересам та цінностям держави і суспільства. Конституція України проголошує, що Україна є демократичною, соціальною, правовою державою і, що носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ (Конституція, 2020). Тому громадяни України мають право брати участь у виборах, референдумах та інших формах безпосередньої демократії і, відповідно, формувати виборні органи влади та об'єднання місцевого самоврядування, забезпечувати реалізацію загальнонаціональних інтересів, а також через громадські організації доводити до відома органів державної влади та органів місцевого самоврядування інформацію про небезпечні явища і процеси в різних сферах суспільного життя. Громадяни також мають право на правовий захист своїх прав та інтересів і особисту безпеку. Активна діяльність організацій громадянського суспільства сприяє зміцненню верховенства права, прав людини та гарантій прав і свобод громадян, а також забезпеченню адекватності системи національної безпеки для протидії загрозам національним інтересам та економічному потенціалу.

В умовах зростаючого впливу глобалізації та «нового регіоналізму» на державу та відсутності прямої загрози зовнішньої агресії роль і місце неурядових організацій визначається їх значним впливом на розвиток ситуації в політичній, соціально-економічній, екологічній, культурній, духовній та інших сферах всередині країни. Іншими словами, це здатність неурядових організацій вирішувати конкретні проблеми з метою захисту життя, майна та безпеки громадян, тим самим знижуючи рівень напруженості в суспільстві. На думку автора, існує великий попит на діяльність неурядових аналітичних організацій, спрямовану на захист державних цінностей від деструктивних зовнішніх впливів. У більшості європейських країн, залучаючи громадян до сфери державного управління, неурядові аналітичні структури здатні суттєво впливати на реалізацію державної політики та національних стратегічних планів.

Основними акторами громадянського суспільства є мережі груп, сформовані на основі вільного волевиявлення для захисту цінностей та інтересів громадян. До таких груп належать органи державної влади, незалежні профспілки, релігійні організації, правозахисні організації та професійні асоціації. Відносини між громадянами та їх об'єднаннями, засновані на принципах незалежності та автономії по відношенню до держави, спрямовані на встановлення балансу з державною владою та запобігання тиранізації державної влади. Організації громадянського суспільства відіграють важливу роль, здійснюючи моніторинг та нагляд за діяльністю уряду, протидіючи зловживанню владою та захищаючи інтереси вразливих груп населення.

На противагу цьому, незважаючи на ранню появу гуманітарних організацій, політична, гуманітарна та релігійна сфери не однаково представлені в громадянському суспільстві в усьому світі. Зокрема, перші організації громадянського суспільства з'явилися в середині 19 століття (Британське міжнародне товариство боротьби з рабством було засноване в 1823 році); Міжнародний Червоний Хрест був заснований в 1863 році з ініціативи швейцарця А. Дюнана і залишається однією з найвідоміших і найвпливовіших організацій

громадянського суспільства. Інтенсивний процес формування та функціонування міжнародних неурядових організацій розпочався після Другої світової війни і призвів до створення значної кількості міжнародних неурядових організацій.

Міжнародні НУО функціонують як незалежні організації, впливаючи на світову політику та представляючи широкі суспільні інтереси за межами сучасних держав, що призводить до формування глобального громадянського суспільства. Основним політичним інструментом організацій громадянського суспільства у сфері міжнародної політики є мобілізація міжнародної громадської думки, а засобом, за допомогою якого вони досягають своїх цілей, є прямиий тиск на впливові міжурядові організації або конкретні держави. Так працюють, наприклад, Грінпіс, Amnesty International, Міжнародна федерація прав людини та Всесвітня організація проти тортур. Саме тому такі міжнародні НУО часто називають «міжнародними групами тиску».

Міжнародні НУО, як і національні НУО, є незалежними акторами і не залежать від діяльності національних урядів, в яких вони зареєстровані. Вони вже мають власні мережі та організаційні парасольки, активно співпрацюють з ООН, а деякі з них мають консультативний статус або статус спостерігача при ООН.

Таким чином, основою глобального громадянського суспільства є всесвітній рух неурядових організацій (екологічних, антивоєнних, культурних, релігійних тощо), які слугують альтернативним або неформальним каналом комунікації у глобальному суспільстві та допомагають будувати довіру між людьми. До суб'єктів громадянського суспільства належать академічні установи, бізнес-клуби, мережі відповідних груп захисту прав споживачів, правозахисники, різноманітні ініціативи співпраці, екологічний рух, етнічні групи, фонди, профспілки, громадські групи, благодійні організації, рух за мир, професійні організації, релігійні організації, аналітичні центри, мережі жіночих та молодіжних організацій.

Незважаючи на відмінності, всі суб'єкти глобального громадянського суспільства мають одну спільну рису: вони свідомо самоорганізуються та діють поза державними структурами і транскордонно, з максимальною повагою до принципів мінімального насильства і цивілізованого розподілу ресурсів між різними формами життєдіяльності. Глобальне громадянське суспільство формується як складна система соціальних структур, що характеризується специфічним складом учасників (інститутів, акторів), відносинами між ними та принципами, функціями і нормами діяльності, які створюють умови для самореалізації людства, окремих держав, соціальних груп та індивідів. Феномен глобального громадянського суспільства вносить суттєві зміни в розуміння членства та участі акторів у таких утвореннях. Процес глобалізації переосмислює поняття «громадянства», яке тепер пов'язане з інтеграцією зростаючих міграційних потоків до розвинених/багатих країн. Якщо раніше членство в певному громадянському суспільстві було пов'язане з національною державою, то тепер поняття ідентичності стало диференційованим. На додаток до існуючих «національно-державних» ідентичностей, все більшого значення набувають регіональні та транснаціональні ідентичності, а також різні форми наднаціональних ідентичностей.

Тому ми вважаємо, що акторами сучасного глобального громадянського суспільства є міжнародні неурядові організації, громадські рухи, окремі групи та активістські ініціативи. Особливу увагу слід приділити ролі та можливостям окремих осіб у глобальній системі акторів громадянського суспільства.

Неурядові організації можуть прагнути зробити свій внесок у захист прав людини в багатьох різних сферах та на різних рівнях, і стратегії, які вони обирають, залежать від характеру їхніх цілей: більш загальні, більш конкретні, довгострокові, короткострокові, регіональні, національні або міжнародні.

Організації громадянського суспільства, особливо національні НУО, продовжують відігравати важливу роль як безпосередні надавачі гуманітарної допомоги та послуг із захисту найбільш вразливих груп населення.

К. Резворович зазначає, що також важливу роль відіграє практика вирішення відповідних спорів такими судовими інституціями, як Європейський суд з прав людини, Комітет ООН з прав людини, Комітет ООН з ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок, Суд Європейського Союзу (Резворович, 2021).

Загальною характеристикою НУО, що працюють у сфері соціальних та економічних прав, є те, що вони надають певну форму прямої допомоги жертвам порушень прав людини. Це може бути гуманітарна допомога, захист або навчання новій професії. Там де права захищені законом, це може бути правова допомога або консультації щодо того, як відстоювати свої права. Однак у багатьох випадках пряма допомога жертвам або неможлива, або не дозволяє найкращим чином використати ресурси організації. У таких випадках (а таких, мабуть, більшість) ОГС повинні дивитися вперед і шукати інші способи покращити ситуацію або запобігти виникненню подібних ситуацій у майбутньому. У цивілізованих державах НУО сприяють вдосконаленню державної організації та створюють сильний зворотній зв'язок, який діє як стимул для прогресу. Конструктивна функція НУО безпосередньо пов'язана з їхньою незалежністю, а в деяких випадках і з прямою опозиційністю до держави. Спроби замінити незалежні організації громадянського суспільства квазідержавними громадськими інститутами, як це було в колишньому Радянському Союзі, або як це зараз спостерігається в деяких пострадянських країнах, включаючи Росію, неминуче призводять до серйозної деформації демократичної політичної системи суспільства. Тому забезпечення внутрішньополітичної стабільності та подолання зовнішніх загроз і викликів вимагає суттєвого вдосконалення системи зворотного зв'язку між владою і суспільством. Сама діяльність та контроль з боку організації громадянського суспільства запобігає скоюванню держави до авторитаризму, хаосу та анархії.

Що стосується гуманітарного сектору, то близько 7% ОГС займаються культурною, освітньою та просвітницькою діяльністю. Організації громадянського суспільства беруть активну участь у формуванні гуманітарної політики. Наприклад, у статті 31 Закону «Про культуру» зазначено, що інститути громадянського суспільства беруть участь у реалізації державної політики у сфері культури відповідно до закону (Про культуру, 2023). Громадські організації мають право самостійно і на договірних засадах засновувати благодійні установи для фінансування культурних програм, спрямованих на розвиток літератури і мистецтва, підтримку талантів і творчих починань у сфері культури, вирішення соціальних і локальних проблем професійних творчих працівників. Відповідно до статті 71 Закону України «Про освіту», громадські організації, діяльність яких у сфері освіти визначена в їхніх установчих документах, мають право здійснювати громадський нагляд (контроль) за системою освіти (Про освіту, 2023).

Суспільство має брати активну участь у цивільному контролі національної безпеки у внутрішній та зовнішній сферах діяльності держави. Воно має контролювати діяльність правоохоронних органів України. Організації громадянського суспільства повинні активно залучатися до управління ефективністю діяльності органів виконавчої влади, розвитку демократичних процесів, боротьби з корупцією, борговими зобов'язаннями, антикризового управління, екологічної кризи, безпеки життєдіяльності та інших питань.

У системі взаємодії громадянського суспільства зі структурами сектору безпеки організації громадянського суспільства, що займаються питаннями безпеки і оборони,

виконують важливу функцію професійного моніторингу стану, проблем і перспектив як системи національної безпеки в цілому, так і окремих її складових.

Таким чином, значний вплив неурядових організацій на процес створення та забезпечення безпеки людини є наслідком сучасних міжнародних подій та практичної діяльності неурядових організацій, їх високої активності в політичному та суспільному житті країни, високої професійної та наукової компетентності активістів, високої обізнаності з соціальними, політичними та економічними проблемами сучасної України та глибоких знань у сфері міжнародних комунікацій, досвіду та обізнаності з методами вирішення проблем у демократичній державі.

Висновки. Підсумовуючи, у висновку зазначимо наступне: участь суб'єктів громадянського суспільства в забезпеченні прийняття політико-правових рішень у сфері гуманітарної безпеки сприяє більш комплексній реалізації останніх населенням. І навпаки, відмова від спілкування з громадськістю в цілому та виключення її з розробки політики може перетворити громадянське суспільство на заміну влади та зменшити готовність людей виконувати відповідні урядові рішення.

Значний вплив громадських організацій на процес формування та забезпечення гуманітарної безпеки пояснюється вимогами сучасних міжнародних подій та результатами практичної діяльності громадських організацій, а також їх високою активністю в політичному та суспільному житті. Високий професійний та науковий потенціал українських діячів, глибоке знання соціальних, політичних та економічних проблем сучасної України, досвід міжнародних обмінів, обізнаність із шляхами вирішення проблем у демократичних країнах світу.

Варто зазначити, що в Україні залишається невирішеним питання ефективної імплементації національного законодавства у сфері цивільного контролю за системою національної безпеки, а також чітко не визначена роль державних інституцій у забезпеченні контролю за сектором безпеки. Це питання потребує детального огляду в майбутніх дослідженнях.

Список використаної літератури

1. Іванова В. Міжнародні регіональні організації як інструмент забезпечення зовнішньоекономічної безпеки держави. *Наукові перспективи*. 2022. № 1(19). С. 116–124. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-1\(19\)-116-124](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-1(19)-116-124).
2. Кант І. Критика практичного розуму. Київ : Юніверс, 2004. 172 с.
3. Кікінежді О. М., Кізь О. Б. Гендерно-справедливе середовище у ЗВО у контексті гуманітарної безпеки суспільного життя в Україні. Міжнародна науково-практична конференція «Соціальні аспекти військово-професійної діяльності сектора безпеки і оборони: виклики сьогодення». 2021. С. 109–112. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/20813/1/kikinegdi10.pdf>. (дата звернення: 12.05.2024).
4. Конституція України, № 254к/96-ВР 2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.
5. Корнієвський О. А. Громадські об'єднання у системі національної безпеки держави. Київ : Альгерпрес, 2010. 396 с.
6. Неймарк О. Громадянське суспільство як чинник забезпечення гуманітарної безпеки. *Наукові перспективи*. 2021. № 12 (18). С. 147–159. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2021-12\(18\)-147-159](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2021-12(18)-147-159).
7. Про культуру, Закон України № 2778-VI 2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17#Text>. (дата звернення: 12.05.2024).

8. Закон України Про освіту № 2145-VIII 2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>. (дата звернення: 12.05.2024).
9. Резворович К. Р. Нормативно-правові акти України як засіб забезпечення ефективного функціонування механізму реалізації гендерної рівності в Україні. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 2. С. 125–129. URL: https://visnik.dduvs.in.ua/wp-content/uploads/2021/09/21_2_ua/%D0%9D%D0%92_2-2021_23.10.21-125-130.pdf. (date of access: 12.05.2024).
10. James A. Paul. NGOs and Global Policy – Making URL: <https://www.globalpolicy.org/component/content/article/177/31611.html>

THE ROLE OF INTERNATIONAL NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS AND CIVIL SOCIETY IN ENSURING HUMAN SECURITY: STRATEGIES AND CHALLENGES

Igor Sinegub

*Cherkasy State Technological University, Department of Philosophical and Political Science
Shevchenko Boulevard, 460, 18000, Cherkasy, Ukraine*

The article recognizes the role of international non-governmental organizations in ensuring humanitarian security, as they contribute to the development and provision of social and humanitarian human rights. At the current stage of the development of civilization, international non-governmental organizations (hereinafter – NGOs) play an increasingly important role in the formation of national policy guidelines in the field of humanitarian security in order to achieve the goal of implementing world human rights standards. The purpose of our research is to determine the role of civil society actors and international organizations in socio-political forecasting of strengthening the country's humanitarian security. For Ukraine, the fundamental, systemic socio-economic and humanitarian problems are further exacerbated in the context of public distrust of reforms, which leads to the stagnation of mechanisms of self-organization, autonomy and, ultimately, self-development to an adequate level significance for society as a whole. The specifics of the research of the NGO in the conditions of the globalization of the humanitarian space are revealed. The participation of civil society subjects ensures the promotion of political and legal decisions in the field of humanitarian security to a more comprehensive implementation of the latter by the population. Conversely, refusing to engage with the public at large and excluding it from policymaking can turn civil society into a substitute for government and reduce people's willingness to comply with government-related decisions. The significant influence of public organizations on the formation and provision of humanitarian security is explained by the requirements of modern international events and the results of the practical activities of public organizations and their high activity in political and social life. The functions, forms and activities of non-governmental organizations as subjects of civil society are revealed. Ukrainians have high professional and scientific potential, deep knowledge of social, political and economic problems of modern Ukraine, experience in international exchanges and familiarity with methods of solving problems of world democracies.

Key words: human security, national security, non-governmental organizations, international non-governmental organizations, civil society.